

Miklódi-Simon Zsófia¹ – Szűcs Tímea²¹ Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet² Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet

Nevelőcsaládokban élő gyermekek extrakurrikuláris tevékenységeinek szisztematikus összehasonlítása

Tanulmányunkban szisztematikus szakirodalom-elemzést végeztünk, melynek segítségével feltártunk egyezéseket és különbségeket a hazai és nemzetközi nevelőcsaládokban élő gyermekek szabadidős tevékenységeinek tekintetében. Az elemzés összegzi a kulcsfontosságú eredményeket és megállapításokat a nevelőszülőknél élő gyermekekkel kapcsolatos kutatások terén, és különösen hangsúlyozza az oktatás és a társadalmi beilleszkedés terén felmerülő kihívásokat és lehetőségeket.

Bevezetés

A nevelésbe vett tanulók esetében számos kihívással kell szembenézni az iskolában, mely kihívásokra nem mindig vannak felkészülve az iskola szereplői. A nevelőszülőkhöz került gyermekek szociális, érzelmi, viselkedési és tanulási igényei eltérnek primer családban élő társaiktól. Ezen tanulók esetében kétszer nagyobb az esélye az iskolából való hiányzásnak, és három és félszer nagyobb a valószínűsége, hogy fejlesztésükhöz speciális oktatási módszerekre lesz szükség. Ezen okok miatt kiemelten fontos, hogy az iskolák megfelelően reagáljanak a kialakult helyzetekre, és alkalmazkodjanak a nevelőcsaládokban élő tanulók eltérő igényeire. Ez a fajta alkalmazkodás elengedhetetlen az iskola sikerességének szempontjából (Palmieri és La Salle, 2017). Az extrakurrikuláris foglalkozások olyan lehetőséget teremthetnek a nevelésbe vett gyermekek számára, amelyek hátránykompenzáló tényezőként jelenhetnek meg életükben. A foglalkozások azonban nem mindig hozzák a várt eredményeket. Amennyiben sok változás és többszörös költözés éri a gyermekeket, elveszítik az állandóság és a biztonság érzését, melynek köszönhetően hiába az extrakurrikuláris foglalkozás, a túlzott hátrányt már nem képesek kompenzálni. Egy másik hasonló szituációban, amikor is a gyermek kapcsolata megromlott vagy ki sem alakult nevelőszüleivel, a foglalkozás szintén nem éri el megfelelő mértékben a tőle elvártakat. A részvétel azonban mégis kiemelten fontos. Ha a nevelőcsaládokban élő gyermekeket nem érik az előbb említett negatív hatások, az extrakurrikuláris foglalkozások elősegíthetik iskolában maradásukat, társas kapcsolataik,

érdemjegyeik és társadalmi tőkájük fejlődését is. A foglalkozások struktúrája azonban különösen fontos. A rendszeresség egy sok változást megélt gyermek életében betölthet hiányokat, és rezilienciához vezethet. A strukturált szabadidős foglalkozások szintén a hátránykompenzálás szempontjából kiemelten fontosak, de hozzájárulhatnak a nevelésben élő gyermekek tanulmányi előmeneteléhez is (Scherr, 2014; Zetlin és mtsai, 2004; Fredricks és Eccles, 2006).

A módszertan bemutatása

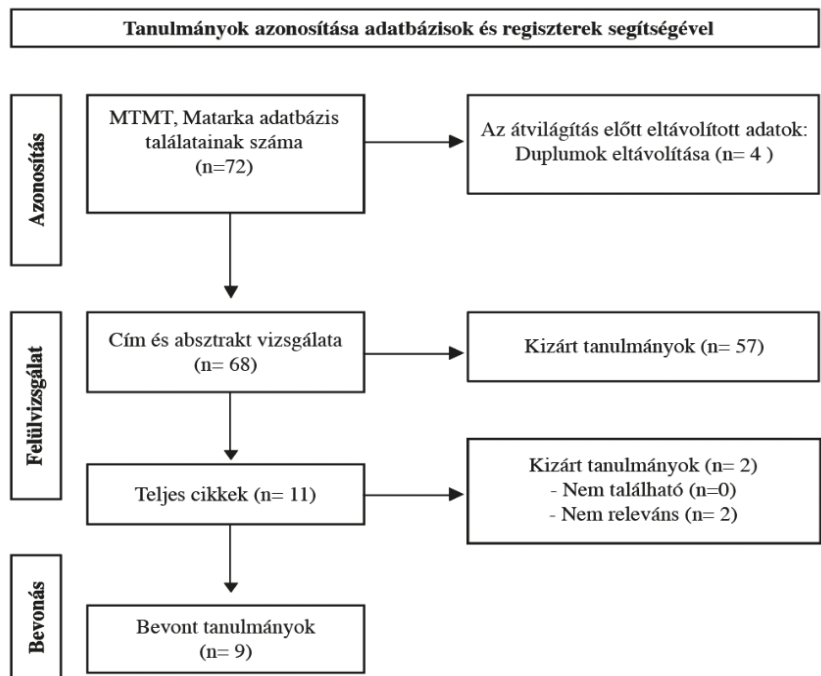
A szisztematikus szakirodalom-elemzés készítése során a PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) irányelveit követtük mind a magyar, mind az angol elemzés folyamatában (1–2. ábra).

Jogosultsági kritériumok a hazai és nemzetközi szakirodalom-elemzésben

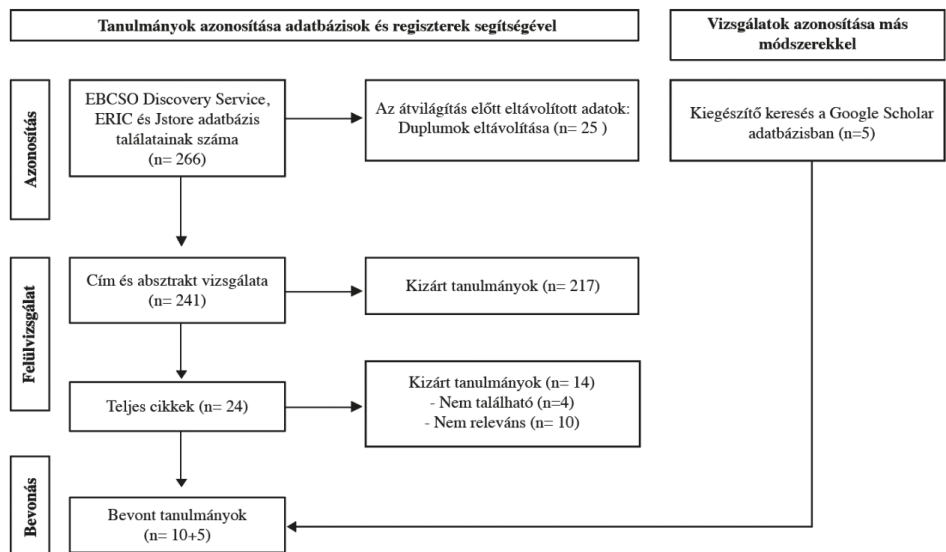
A szisztematikus szakirodalom-elemzés során több, a keresést befolyásoló kritériummal dolgoztunk: (1) tudományos folyóiratban teljes szöveggel megtalálható, (2) lektorált tanulmány, (3) magyar, illetve angol nyelven, (4) nevelőcsaládokban élő gyerekek iskolai szabadidős tevékenységeiről, (5) csak az oktatástudomány területéről, elkerülve a pszichológiai, szociológiai és jogi tudományterületeket, annak okán, hogy tanulmányunk céljával a neveléstudományi aspektusok feltárását tűztük ki, (6) azon tanulmányok, amelyek absztraktjában megjelentek a meghatározott kulcsszavak.

Keresési stratégia magyar és angol nyelven

Az első keresést magyar nyelven 2023. október 24-én végeztük, az MTMT-Magyar Tudományos Művek Tára és a MATARKA adatbázisaiban. A megfelelő angol kulcsszavak megtalálásához előzetes keresést végeztünk angol nyelven a Google Scholar adatbázisát használva. Angol nyelven 2023. október 4-én végeztük el a tényleges keresést az előzetesen megállapított kulcsszavakkal, az EBSCO Discovery Service, az ERIC és a Jstore adatbázisaiban. A tanulmány elkészítéséhez a magyar kulcsszavakat és ezek angol megfelelőjét felhasználva kezdődtek a keresési folyamatok. Magyar nyelven az általános kulcsszavak az alábbiak voltak: 1. szabadidő-pedagógia, 2. nevelőcsalád, 3. nevelőszülők, 4. szabadidős tevékenységek, 5. gyermekvédelem. Angol megfelelőjünkkel keresve az alábbi kulcsszavakat használtuk a kereséshez: 1. *foster family*, 2. *after school programs*, 3. *child welfare*, 4. *leisure pedagogy*, 5. *foster parents*. A keresés során kiemelt szempont volt, hogy a neveléstudomány szemszögéből elkészített tanulmányokat listázzuk, így érdemes volt kerülni a 1. *Youth activities* és a 2. *Residential care* kulcsszavakat, mivel azok a szociológia és a szociális területekre irányuló kutatások tanulmányaihoz vezettek, mely aspektusok szempontjából jelen tanulmányban nem terveztünk vizsgálatot végezni. Összességében a szisztematikus kereséseink magyar nyelven 72, míg angol nyelven 271 rekordot eredményeztek, melyek közül a nem megfelelő tudományterület és a kettős szűrés után magyar nyelvűek közül 4-et, az angol nyelvterületről származók közül 217 találatot zártunk ki.

1. ábra. Hazai szakirodalom szisztematikus elemzése
(Forrás: saját szerkesztés)

2. ábra. Nemzetközi szakirodalom szisztematikus elemzése
(Forrás: saját szerkesztés)

A tanulmányok kiválasztásának folyamata

A nem megfelelő területtel foglalkozó és a duplikáltan megjelent tanulmányok eltávolítása után egy többlépcsős szűrést alkalmaztunk, hogy kiemeljük azon tanulmányokat, amelyek megfelelnek a korábban kiemelt kritériumoknak. A keresés utáni első szakaszban a vizsgálat a címekre és az absztraktokra fókuszált. A szűrés folyamatában egy mástól függetlenül vizsgáltuk a kiválasztott tanulmányokat. Amennyiben a kiválasztott tanulmányokban egyezést találtunk, a tanulmány átkerült egy másik listába, melyeknek az absztraktját elolvastva döntöttük el, hogy további vizsgálatra érdemes-e a tanulmány. A második etapban a teljes tanulmányok szövegének vizsgálatára került sor, így összetettebb képet kaptva tartalmukról. A következő két táblázatban a tanulmányok jellemzőit foglaltuk össze.

1. táblázat. Magyar és angol nyelven kiválasztott cikkek eloszlása a megjelenés éve szerint
(Forrás: saját szerkesztés)

Magyar nyelvű cikkek esetében							Angol nyelvű cikkek esetében						
1990–1995	1996–2000	2001–2005	2006–2010	2011–2015	2016–2020	2021–2023	1990–1995	1996–2000	2000–2005	2006–2010	2011–2015	2016–2020	2021–2023
1	-	-	1	6	1	-	-	1	2	1	3	6	2

2. táblázat. Az elemzéshez kiválasztott angol nyelvű cikkek a megjelenési hely szerint
(Forrás: saját szerkesztés)

Folyóirat címe	Folyóirat jellemzői	Terület	Tanulmányok száma
Psychology in the Schools	Q1	United States	1
Children and Youth Services Review	Q1	United Kingdom	4
Child and Adolescent Social Work Journal	Q2	United States	2
Child Youth Care Forum	Q1	United States	1
Child Abuse & Neglect	Q1	United States	1
CASEL – The Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning	-	United States	1
5 th World Conference on Educational Sciences	-	Northern Ireland	1

A gyermekvédelem története Magyarországon

Az emberiség történetében az egyes társadalmak gyermekekhez való viszonya, különösen a hátrányos helyzetű kiskorúakhoz, már az írásbeliség kezdetétől követhető. Az első időszakban jogi keretek szabályozták a gyermekek helyzetét, például Lükurgosz és Szolón törvényei rendelkeztek az életképtelen és az apa döntésére bízott gyermekek sorsáról. Az athéni társadalomban és más kultúrákban az intézményesített gyermekvédelem hiányában brutális gyakorlatok voltak jellemzőek, de már ebben az időszakban láthatók voltak az árva gyermekek iránti gondoskodás kezdeti jelei. A második időszak

a kereszténység terjedésével és az egyház befolyásának növekedésével járt. Az egyház tiltotta és bűnnek minősítette a gyermekek kitevését vagy elpusztítását, és szigorították a gyermekkitekőkre kiszabható büntetéseket. Az egyház intézményei, plébániák és lelenházak gondoskodtak az árva gyermekekről, és az új humanista gondolkodás megváltoztatta a gyermekről alkotott véleményeket, megalapozva a gyermeki jogok kezdeti megjelenését. A harmadik időszakban az állami és karitatív intézmények váltak felelőssé az árva gyermekek gondozásáért, és a felvilágosodás korára jellemző humanista pedagógiai eszmék hatottak a gyermekvédelemre. Az állam felismerte felelősségét a gyermekek nevelésében és védelmében, létrehozva állami nevelőintézeteket és jogi kereteket a gyermekvédelemre. Ezek az időszakok mutatják az emberiség fokozatos fejlődését a gyermekvédelem terén, bár az kezdetben inkább a fizikai szükségletekre korlátozódott, később az érzelmi gondozás és a mentális fejlődés is egyre fontosabbá vált (Veczkó, 2002). A magyarországi gyermekvédelem kezdeti szakaszaival kapcsolatban az I. István által kibocsátott törvények jelentik az első említéseket. Ezek az iratok különösen az özvegyek és árvák védelmét célozták meg, biztosítva számukra bizonyos jogokat és védelmet. A gyermekvédelem területén Magyarország hasonló utat járt be, mint más európai országok, ahol az egyház szerepe kezdetben dominált (Veczkó, 2000).

Hazánkban a 20. század a gyermekek és a gyermekvédelem korának is nevezik. Számos jelentős változás köthető jelenkorunkhoz, de ez nem volt mindig így. Korábban is voltak törvények által szabályozott intézkedések a gyermekvédelem területén melyek, elsősorban az elhagyatott gyermekek gondozásáról szóltak, azonban a gyermekvédelem fogalma a gyámság kérdésén túl terjedt (Tóth, 2004). Már Szent István király idejében gondoskodtak az özvegyek és árvák védelméről törvényileg, és ez az odafigyelés az évszázadok során folytatódott (Tóth, 2004). I. László bevezette a gyámhatósági kormányzat fogalmát, ami az esetlenek, betegek és tébolyultak számára biztosított védelmet (Rakó, 2010). A középkorban az egyházi menhelyek segítettek az öregeknek, betegeknek és árváknak. A nemesi és városi árvákat a király vagy a helyi hatóságok védtek, a jobbágyok árváinak gondozásáról a földesúr gondoskodott (Rakó, 2010; Zámbo, 2004). 1724-ben I. József rendeletben foglalta össze, hogy a szegény és árva gyermekek gondozása a községek feladata. A 18. században már léteztek árvaházak, elsősorban egyházi kezdeményezésre, és Mária Terézia már előírta a nevelési programokat ezekben a házakban. A 18. század végére a gyámok és gondnokok felügyeletét a vármegyék végezték, majd a 19. század közepére a gyámhatósági tevékenységet a bíróságok hatáskörébe helyezték, azután a 1877. évi XX. törvénnyel a gyámügyeket a közigazgatás hatáskörébe vonták, és megyei, valamint községi árvaszékek jöttek létre (Tóth, 2004). Ez a törvény rögzítette az árvák gyámságának kérdéseit, a gyámok felelősek voltak a gondozottak neveléséért, oktatásáért, és gyámonuk kezeléséért.

A dualizmus korszakában, a 19. és 20. század fordulóján, Magyarországon a gyermekelhelyezés és az árvaházak fontos szerepet játszottak a társadalom életében. A korszakban a társadalmi különbségek markánsak voltak, és a szegénység miatt számos család nem tudott megfelelően gondoskodni gyermekeiről. Az árvaházak ebben az időszakban jelentős szerepet vállaltak a gyermekvédelemben és az árva vagy nehéz sorsú gyermekek gondozásában. Az intézmények a társadalom vagy egyház által finanszírozottak voltak, és a dualizmus idején jelentős fejlődésen mentek keresztül, mivel az állam és a társadalmi szervezetek felismerték a szociális segítségnyújtás szükségességét. A dualizmus idején a gyermekelhelyezés is változásokon ment keresztül. A szegényebb rétegekben élő családok gyakran kényszerültek arra, hogy gyermekeiket árvaházakba adják, mivel nem tudtak megfelelő ellátást biztosítani számukra. Az árvaházakban a gyerekeket nevelőszülők, illetve intézeti nevelők gondozták, és az oktatásra is nagy hangsúlyt fektettek. Vinczéné szerint a dualizmus alatti árvaházak és gyermekelhelyezési gyakorlatok bemutatják a korabeli társadalom szociális és nevelési kihívásait, valamint az állam szerepét

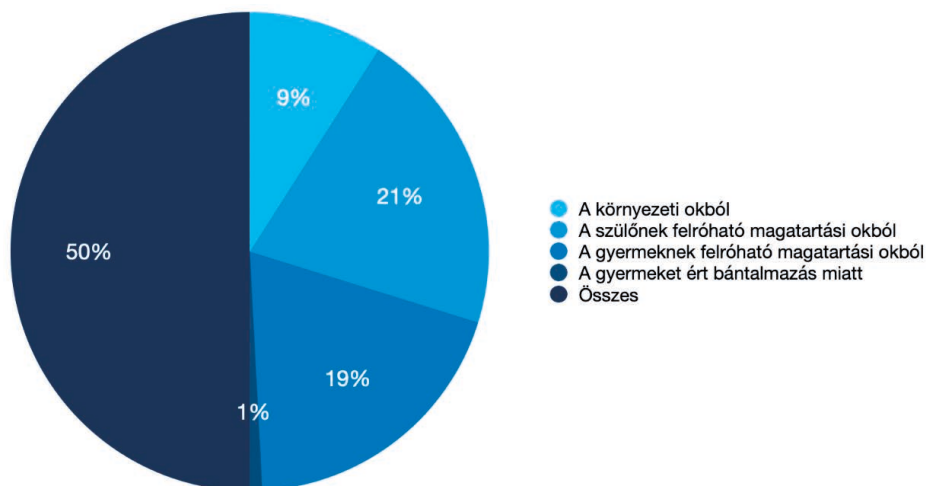
a szegénység enyhítésében és az árva gyermekek jövőjének biztosításában (Vinczéné, 2009).

A Tanácsköztársaság korában kezdődtek el ezen folyamatok, mivel ebben a korszakban már megjelentek törekvések a gyermekek jogainak javítására és a legjobb elhelyezés biztosítására kiemelés esetében. Ebben a korban megerősödtek a gyermekek egyenjogúságáért kiálló rendelkezések, és a nevelőszülőkhöz adás gyakorlata is egyre inkább elterjedt. 1925-ben jelentek meg a Zöldkeresztes Mozgalomnak azon meghatározásai, amelyekben még maig használatos elemeket találunk a segítségnyújtás, a szociális munka és a gyermekvédelem gyakorlatához. Az előbb említett kezdeményezéseken kívül azonban aligha beszélhetünk egységes gyermekvédelemről az ország területén (Czirják, 2008). Magyarországon már 116 éve beszélnek a gyermekvédelemről. Az első fontos gyermekvédelmi törvényt 1901-ben fogadták el, amely megalapozta az állami gyermekvédelem alapjait és szabályozta az állam első beavatkozásait ezen a területen. A törvények előírták, hogy a hét év alatti elhagyatott gyermekeket gondozásban és nevelésben kell részesíteni, azonban nem rendelkeztek testvérek együttes elhelyezéséről. Az elmúlt száz évben a gyermekvédelem intézményrendszere jelentős átalakuláson ment keresztül, ami nagy hatással volt a szakma fejlődésére.

Mindezek mellett a Magyarországon megvalósuló gyermekvédelemben az ENSZ 1989-es, 1991-ben aláírt Gyermekvédelmi Egyezményét kiváltképp fontosnak tekinthetjük, mivel a rendelkezés jegyében a hazai törvénykezés is megváltozott. 1997-ben elfogadták az 1997. évi *XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról* elnevezésű törvényt (továbbiakban Gyermekvédelmi törvény), melyben a korábbi gyakorlatokkal ellentétben előtérbe kerül a prevenció, és gondolatokat fogalmaztak meg a gyermekek családban történő elhelyezésének fontosságáról. Egy másik kiemelendő változás, hogy a törvényben már a gyermek mint egyéni szuverenitással rendelkező személy jelenik meg (Herczog, 2021). Az új gyermekvédelmi törvény kimondja, hogy a gyermekek családban történő elhelyezése és nevelkedése kiemelt fontosságú, továbbá a primer család diszfunkcionálisan való működése esetén szükségessé válhat a családból való kiemelés, és a kiemelt gyermekeket módfeletti védelemmel kell ellátni (Gyvt. 1997: 14. § [1]).

A hazai gyermekvédelmi rendszer négy nagyobb elemre bontható. Ide tartoznak a pénzügyi ellátások, az alapellátások, mint például a gyermekek átmeneti gondozása, a szakellátás és a hatósági intézkedések sora, mint a nevelésbe vétel (Gyvt. 1997: 15. § [3]).

Kutatásunk szempontjából kiemelt relevanciával rendelkezik, hogy egy gyermek milyen okból kerülhet be a rendszerbe, és mi indokolhatja a nevelésbe vételét. Ahogyan arra Balogh és társai (2019) is rámutattak, a védelembe vétel négy okból következhet be. Legnagyobb százalékban a gyermek magatartása okozza, majd ezt követi a szülő nem megfelelő viselkedése, a környezeti okok, majd végül legkisebb százalékban a gyermek bántalmazása (Balogh és mtsai, 2019). Herczog (2013) megkülönböztet a statisztikában megjelenő adatokon kívül is több lehetséges okot. Ilyen például a szülői elhagyás, az elhanyagolás, a gyermek viselkedési zavarai, a szülő mentális betegsége vagy a mélyszegénység és nélkülözés. Mindezek mellett Herczog (2013) kimutatta, hogy az iskolai hiányzás egyre nagyobb dominanciával jelenik meg a kiemelés okaként. Ahogyan a 3. ábrán is láthatjuk, a KSH adatai alapján Magyarországon a leggyakoribb nevelésbe vételi ok a gyermekek nem megfelelő magatartása, majd ezt követi a szülőnek felróható magatartási gondok, a környezeti okok és a bántalmazás.

3. ábra. A kiskorúak nevelésbe vételének okai Magyarországon

(Forrás: 2022, 25.1.1.16. A nyilvántartott, védelembe vett kiskorúak, december 31. alapján – saját szerkesztés)

A Gyermekvédelmi törvény kimondja: amennyiben a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy bármilyen veszélyeztetési testi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, illetve, ha családja és annak környezete vagy önmaga veszélyeztetési, azonnali kiemelésre és elhelyezésre kell sor kerüljön (Gyvt. 1997: 72. §). Az elhelyezés két eljárásrend szerint valósulhat meg. Amennyiben a gyermek családja általi veszélyeztetése áll fenn, akkor családba fogadói gyám kirendelésére nem kerülhet sor. Ebben az esetben a gyámhatóság pert indíthat a szülő vagy szülők ellen, hogy azok felügyeleti jogát a bíróság eljárás keretében megszüntesse. A törvény továbbá rendelkezik arról, hogy a gyermek vagy gyermekek ideiglenes hatállyal nem helyezhetők el a jövőbeli örökbefogadó szülőnél vagy szülőknél, amennyiben ismeretlen szülőktől származik (Gyvt. 1997: 77. §).

Amennyiben az előbb ismertetett esetek valamelyike áll fenn, az elhelyezés megvalósulhat gyermekotthonokban, javítóintézetben vagy a kutatás szempontjából legjelentősebb módon: nevelőszülőnél való elhelyezéssel. Fontos kiemelni továbbá, hogy a nevelőszülő 2014 óta nem munkaviszonyban, hanem foglalkoztatási jogviszonyban végzik tevékenységüket, melyért térítésben részesülnek. Az utóbbi esetben a befogadó új szülő vagy szülők saját otthonukba fogadják a gyermeket átmeneti vagy tartós jelleggel (Gyvt. 1997: 48/A §). Ilyen típusú nevelésbe vételkor három egymástól élesen elkülönülő nevelőszülői csoportról beszélhetünk: (1) nevelőszülők, (2) speciális nevelőszülők és (3) különleges nevelőszülők. Ezen kategóriák a nevelőszülők által nevelésbe vett gyerekek között hivatottak különbséget tenni. A speciális nevelőszülők általában súlyos pszichés vagy disszociális tünetekkel együtt élő vagy pszichoaktív szert rendszeresen használó gyermeket vesznek gondozásukba. Ezzel szemben a különleges nevelőszülők olyan gyermekek vagy fiatalok befogadását vállalják, akik tartós betegséggel, fogyatékkal élnek életüket, valamint abban az esetben is különleges nevelőszülőkhöz kerülnek, ha nem töltötték még be a harmadik életévüket. A speciális csoportokba soroláson kívül még egy releváns szempontot kell figyelembe venni. A törvény kitér arra, hogy amennyiben rendelkezik saját gyermekkel egy nevelőszülő, összesen öt gyermeket vagy fiatalot nevelhet egy időben. Ettől a rendelkezéstől indokolt esetekben lehetséges eltérni, például,

ha testvérpár elhelyezésére kerül sor, amikor is az elsődleges cél mindig az együttes elhelyezés (Gyvt. 1997: 55. §). A harmadik táblázatban a nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek számát láthatjuk, típusonként és elhelyezettek száma szerint csoportosítva. Az adatokból kiderül, hogy Magyarországon több mint ötezer gyermek él nevelőcsaládokban. A negyedik táblázat alapján pedig kijelenthetjük, hogy a nevelésbe vett és ezután nevelőcsaládokban elhelyezett gyermekek legnagyobb számban három-, illetve kétgyermekes családmódelbe kell beilleszkedjenek primer családjukhoz képest.

3. táblázat. Magyarországi nevelőszülők száma, nevelőszülői csoportok szerinti bontásban
(Forrás: KSH 25.1.1.19. Nevelőszülők – saját szerkesztés)

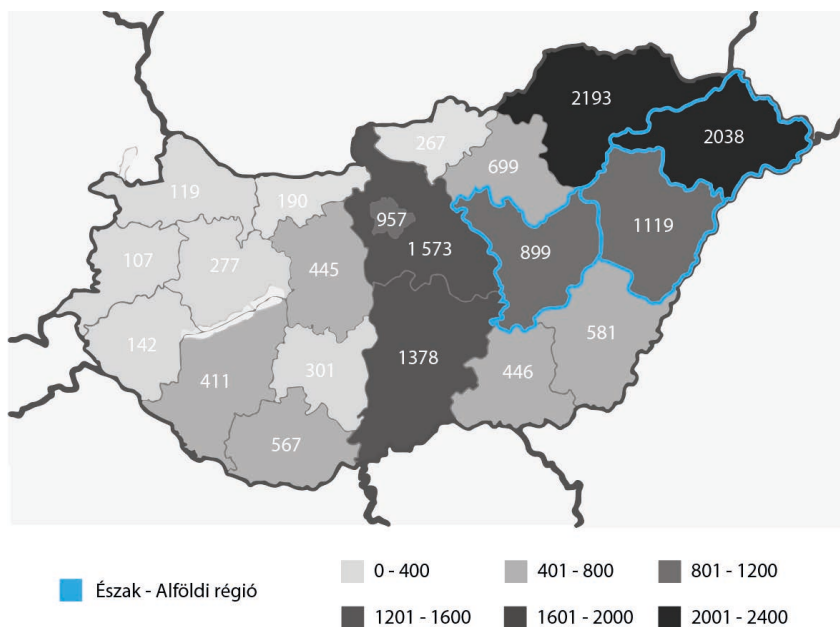
Év	Nevelőszülői elhelyezés típusa			
	Nevelőszülő	Különleges	Speciális	Összesen
2018	4535	1224	14	5773
2020	4279	1431	14	5706
2022	3489	2409	11	5909

4. táblázat. Nevelőszülők a náluk elhelyezett gyermekek száma szerinti csoportosításban
Magyarországon (Forrás: KSH 25.1.1.19. Nevelőszülők – saját szerkesztés)

Év	Gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermeket nevelő nevelőszülő							
	0	1	2	3	4	5	6 vagy több	Összesen
2018	393	1070	1329	1207	885	509	380	5773
2020	406	1043	1330	1201	804	566	356	5706
2022	543	1114	1265	1238	792	595	362	5909

A nevelőszülők a saját háztartásukban, foglalkoztatási jogviszony jelleggel viselik gondját a vállalt és nevelésbe vett gyermekeknek, fiataloknak. Ez speciális jogviszony, amelynek keretében a nevelőszülő típustól függetlenül díjazásban részesül, ami az alapidjából és kiegészítő, valamint többletdíjából tevődik össze. A díjazás módosul, amennyiben speciális, különleges vagy kettős igényű gyermek elhelyezéséről van szó. Ezen felül minden nevelőszülő nevelt gyermekei után ellátmányban részesül, amit köteles a nála elhelyezett fiatalokra vagy gyermekekre fordítani (Gyvt. 1997: 54. §).

A gyermekvédelmi törvény továbbá rendelkezik arról, hogy minden nevelőszülő tevékenységét köteles nevelőszülői hálózaton belül folytatni. Ez azt jelenti, hogy a hálózat működtetője választja ki és képviseli a nevelőszülőket a legjobb feladatellátás érdekében. A nevelőszülő további kötelezettsége, hogy együttműködjön a nevelőszülői tanácsadókkal, a gyermekvédelmi gyámmal, a gyámhatósággal, a gyermek kapcsolattartásra jogosult szülőjével vagy hozzátartozójával, vagy olyan intézményekkel, amelyek a gyermekek számára ellátást vagy szakszolgáltatást biztosítanak (Gyvt. 1997: 66/C. §). A negyedik ábrán a nevelésbe vett és nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek országos eloszlását láthatjuk. Az adatokból kiderül, hogy kijelölt vizsgálati területünk, az Észak-alföldi régió valóban vizsgálatra érdemes, mivel ez az országban a legtöbb nevelésbe vett gyermeknek otthont adó térség.

4. ábra. A nevelésbe vett gyermekek száma Magyarországon, kiemelve az Észak-alföldi régiót 2022-ben a KSH 25.1.2.6. Gyermekvédelmi szakellátásban részesülő kiskorúak vármegye és régió szerint alapján (Forrás: saját szerkesztés)

A gyermekvédelmi rendszer nemzetközi összehasonlítása

Kutatások (Ligthart, 1986) az európai gyermekvédelmet három nagy modell alapján osztják csoportokba. Gyermekvédelemmel már az 1700-as években elkezdnek foglalkozni, amikor is megjelenik egy Ligthart (1986) által misztikus szakasznak nevezett modell. Ebben a szakaszban a gyermekeket még nem önálló egyénként, hanem a társadalom és a környezet részeként tekintették, akiknek életét és lehetőségeit környezetük és külső tényezők határozzák meg (Ligthart, 1986). Ebben az időszakban a gyermekek nevelőszülőkhöz való elhelyezése is más elméleti alapokon helyezkedett el, mint napjainkban: a családból való kiemelésből és az új nevelőcsaládban való elhelyezéstől azt várták, hogy a korábban viselkedészavarral küzdő gyermekek asszimilálódnak, és megszűnnek problémáik (Volentics, 1996. 40.). A gyermekvédelem második szakasza az ontológiai szakasz, melyben a nevelés kiemelt oka az volt, hogy a gyermekek minél előbb felnőjenek. Ligthart (1986) gondolatai alapján a nevelőotthonokban megvalósuló nevelés célja az, hogy a gyermekek kiismerjék magukat, és eligazodjanak a társadalom szabályai között. Ebben a szakaszban cél volt továbbá, hogy a gyermekeket megóvják a város és a társadalom jelentette fenyegetésektől, így jellemző volt, hogy az otthonokat messze a várostól alakították ki. Bár ezek a rendszerek csillapították a gyermekvédelmi rendszer problémáit, teljes megoldással nem szolgáltak (Ligthart, 1986).

Változást hoz azonban Közép- és Kelet-Európa legtöbb országában a második világháborút követő „bentlakásos” időszak. Ezekben az években a társadalomban elterjedt egy gondolat, melynek alapján a szülők elhagyták például fogyatékkal élő, bántalmazott, bűnelkövető vagy viselkedési problémákkal küzdő gyermekeiket, és bentlakásos gyermekotthonokban helyezték el. Ekkoriban Európában a gyermekotthonokban elhelyezett

gyermek 4-5%-a volt ténylegesen árva, 95-96%-uk az előbb a Domszky (1999) által megfogalmazott elhagyás következtében került be a rendszerbe.

Az 1970-es évektől megjelentek gyermekvédelmi elméletek, amelyek kiemelten nagy hatást gyakoroltak az európai gyermekvédelmi rendszer fejlődésére. Ennek köszönhetően beszélhetünk a harmadik, funkcionálisnak nevezett szakasz kialakulásáról. A funkcionális megközelítés a problémákra irányította a figyelmet, melyeknek köszönhetően előtérbe kerültek a gyermekekre ható kedvezőtlen hatások. A szemlélet szerint a gyermek egy rendszer részét képezi, melyben megjelenik annak részeként, de önálló fejlődési lehetőségekkel rendelkező személyiségként is. A korszakban egyre nagyobb hangsúlyt kap a gondok primer családban való megoldása, rendezése. Amennyiben mégis sor került a kiemelésre, a funkcionális szemlélet szerinti cél mindig egy állandóság megteremtése volt. Amerikai kutatások (Fein és mtsai, 1995) azonban felhívják rá az akkori társadalom és gyermekvédelem figyelmét, hogy a rendszerbe kerülve a gyermekek ritkán kerülnek ki a körforgásból, és a bent maradtak sokszori költözés miatt szenvednek el hátrányokat primer családjukban élő társaikkal szemben (Fein és mtsai, 1995).

Az európai régió legtöbb országa az 1990-es évektől kezdi kialakítani nevelőszülői hálózatát azzal a céllal, hogy csökkentse az intézményekben való elhelyezések számát. Egy ebben a korban jelentős nemzetközi példát említve, a belorusz gyermekvédelmi rendszerben, ahogyan a hazai gyermekvédelmi törvényben is, elsőbbséget élvez a nevelőszülői elhelyezés, és a gyermekeket csak abban az esetben lehet intézményi körülmények között elhelyezni, amennyiben a nevelőszülőknél való elhelyezés lehetetlen (Unicef, 2007. 60.).

Az Unicef egy 1997-es, Kelet-Közép-Európa országaira kiterjedő korábbi kutatása alapján a nevelésbe vett gyermekek száma ebben az időszakban emelkedett. Példaként említi Magyarországot, ahol a lett, lengyel, orosz, ukrán és észt példákkal ellentétben a nem kedvező gazdasági helyzet ellenére sem emelkedett a kiemelt gyermekek száma (Unicef, 1997. 14.). A vizsgálat szerint a régióban az ellátottak száma Magyarországon kívül mindenhol emelkedett, amely adat egyfelől aggodalomra adhat okot. Másrészt arra enged következtetni, hogy a nevelőszülői hálózat erősödésével bár kiemelték a gyermekeket primer családjukból, célja mégis az volt, hogy egy védelmező és a gyermekek számára előnyös családba való elhelyezés valósuljon meg (Unicef, 1997). Az ötödik táblázatban az Egyesült Királyságban élő gyermekotthonokban és nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek számát láthatjuk. Ezen adatokból kiderül, hogy az Egyesült Királyságban összesen 16 158 gyermek él nevelőcsaládokban, mely a magyar helyzettel összehasonlítva, jóval kedvezőbb, amennyiben a területi különbségeket is figyelembe vesszük (KSH 25.1.2.6. Gyermekvédelmi szakellátásban részesülő kiskorúak vármegye és régió szerint).

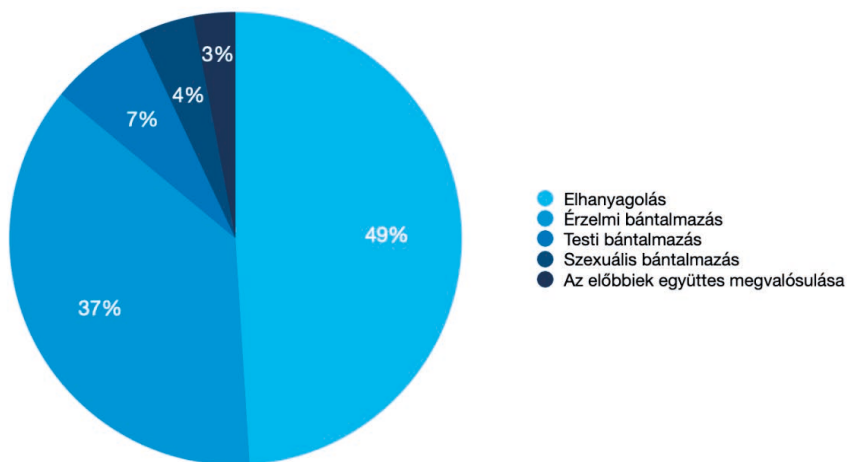
5. táblázat. Gyermekotthonokban és nevelőszülőknél ellátott gyermekek és fiatalok gondozási időtartam szerint az Egyesült Királyságban, 2021 (Forrás: STADAT 2021, az Egyesült Királyságban – saját szerkesztés)

	1 évnél kevesebb ideje	1–5 évig	6–10 évig	10–17 évig	17 évnél több ideje
Gyermekotthonban	1820	3126	1191	553	54
Nevelőszülőknél	2836	8034	3451	1544	293
Összesen	4656	11 160	4642	2097	347

Példaként felhozható továbbá, hogy a térség országai elismerik, hogy a gyermekvédelmi gondozásban elhelyezett gyermekek száma bár nő, de mégis különösen fontos, hogy a kiemelés csak végső esetben valósuljon meg. Az Unicef (2007) említést tesz román gyermekek elhelyezéséről, amely csak abban az esetben valósulhat meg, ha minden egyéb lehetőség eredménytelenséghez vezetett, például a terápiák, tanácsadások a család számára nem bizonyultak hatásosnak (Unicef, 2007. 59.).

Az Egyesült Államokban már az 1980-as évektől jellemző, hogy a kiemelt gyermekek hosszabb időre kerülnek elhelyezésre nevelőszülőknél, ezzel is erősítve a társadalmi normák kialakulását és a társadalmi kontrollt. Megjelent továbbá egy intenzív családmegtartást elősegítő filozófia, mely szerint abban az esetben, ha a gyermeket kiemelés fenyegeti, azonnali beavatkozásra van szükség a primer család megmentésére és a családban tartásra (Fein és Maluccio, 1996).

Ezzel egyidejűleg az Egyesült Királyságban számos esetben történt gyermekhalálozás, mely indokoltá tette a gyermekvédelmi rendszer felülvizsgálatát. A vizsgálatok bizonyították, hogy a rendszer szereplői között fellépő nem megfelelő kommunikáció okozta a problémákat. Ennek további elkerülése érdekében az Egyesült Királyságban egy alapvető standard került meghatározásra, melynek értelmében például a gyermek akkor kapja meg a számára nélkülözhetetlen segítséget, amikor szüksége van rá, vagy a gyermekvédelmi szakellátás területei kötelesek együttműködni egymással. Egy másik alapvető elvárás, hogy a szakemberek képesek legyenek munkájuk elvégzésére, és megfelelő kompetenciákkal rendelkezzenek. Emellett a közösség tagjainak együttműködve egy közös célként kell törekedni arra, hogy a gyermekeket primer családjukban tartsák (Kendrick, 2004). Az ötödik ábrán jól látszik, hogy az Egyesült Királyságban a nevelésbe vétel okai eltérnek a hazánkban tapasztaltaktól. Ahogyan azt fentebb említettük, hazánkban legnagyobb százalékban a kiemelés oka a gyermek magatartási gondjai, míg az Egyesült Királyságban legnagyobb százalékban az elhanyagolás, majd az érzelmi bántalmazás jelenik meg.

5. ábra. A primer családból való kiemelés okai az Egyesült Királyságban
(Forrás: Number of children who were the subject of a child protection plan at 31 March by initial category of abuse 2023-as adatai alapján – saját szerkesztés)

Összességében tehát Európa- és Amerika-szerte megvalósul a Domszky (1999) által gyermekvédelmi rendszerváltásnak nevezett eseménysorozat, melynek következményeképp a nevelésbe vétel csak indokolt és a gyermekekre pozitív hatást gyakorló esetekben történhet meg. Összehasonlítva kijelenthetjük, hogy a nemzetközi gyakorlat sem tér el a hazai szakirodalomban és gyermekvédelmi gyakorlatban látottaktól. Együttes cél, hogy a gyermek primer családjában maradjon, és egy esetleges kiemeléskor is testvéreivel együtt kerüljön elhelyezésre, csökkentve ezzel a gyermekek társadalmi szorongását, továbbá elkerülve a deviáns viselkedés felerősödését az új családba kerüléskor.

Tanórán kívüli extrakurrikuláris tevékenységek és hatásai

A tanórákon kívüli extrakurrikuláris tevékenységek hátránykompenzáló tényezőként jelenhetnek meg a nevelésbe vett gyermekek életében. A foglalkozásokon pozitív szociális interakciók és az iskola közösségébe való bekapcsolódás kulcsfontosságú a nevelt tanulók érzelmi, szociális és tanulmányi fejlődése szempontjából (Scherr, 2014).

A szisztematikus szakirodalom-elemzés alapján kiderült, hogy mind nemzetközi, mind a hazai szakirodalom alapján három nagy kategóriát különíthetünk el, amennyiben azt vizsgáljuk, hogy hogyan és mely területekre hatnak a nevelőcsaládokba kerülő gyermekek esetében az extrakurrikuláris tevékenységek.

Viselkedésre és társas kapcsolatokra gyakorolt hatás

A nevelőcsaládokba kerülő tanulók nagyfokú veszélynek vannak kitéve, és nem elhanyagolható kihívásokkal szembesülnek, amelyek hatással vannak iskolai sikerességükre. Ezeknek a tanulóknak a nevelésbe vétele, ahogyan az előbbi példákából láttuk, megannyi ok miatt bekövetkezhet, beleértve az érzelmi vagy fizikai elhanyagolást, bántalmazást, családon belüli erőszakot, kábítószerrel való visszaélést, de jelentheti akár a szülő vagy gondviselő mentális betegségét is. Ezen tényezők együttesen, de önmagukban megjelenve is hátrányként jelennek meg a primer családjukból kiemelt gyerekek életében és tanulmányi eredményességükben mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalom alapján (Lauren E. és mtsai, 2017). Minden tanuló egymástól eltérő és teljesen egyedi élethelyzetben érkezik az iskolába, fontos azonban kiemelni, hogy az intézményeknek fel kell ismerniük, hogy ezekben a gyerekekben közös, hogy kiemelték őket primer családjukból, elszakítva őket a kisállataik, kedvenc játékaik és minden számukra ismert környezettől (Scherr, 2014). Ezek a hatások magatartási problémákhoz, szorongáshoz és internalizációhoz vezetnek, melyek szélsőséges helyzeteket eredményezhetnek az iskolában. Az intézményeknek interpretálniuk kell, hogy az általános érvényű megközelítés ezen tanulók integrálására és nevelésére nem megfelelő, illetve nem alkalmazható egységesen az összes nevelőszülőknél élő tanulóra (Palmieri és La Salle, 2017).

Ezeken túlmenően Van der Kolk és Fisler (1994) azt állapították meg, hogy a korábban megtörtént kapcsolati traumák egyik kiemelendő hatása az, hogy a primer családjukból kiemelt tanulók nem tudják megfelelően szabályozni érzelmeik kifejezésének intenzitását (Van der Kolk és Fisler, 1994). Az érzelem- és viselkedésszabályozásban kialakult zavarok a társas kapcsolatok formálásának szempontjából meghatározó szerepet töltenek be, és releváns szerepet játszanak a tanulmányi sikerekben és az iskolai felkészültségben.

Bourdieu, Coleman és Putnam is beszámol arról, hogy a jó kapcsolat többek között az ösztöndíjszerzés elősegítését eredményezte, vagy a diszkriminatív viselkedéssel szemben védőfaktort jelentett, de volt, amikor az évismétlés elkerülése is szerepet látszott.

A szülői kapcsolati hálóját működtetve számos olyan lehetőséghez, előnyhöz képes jutni a fiatal, ami az iskolai előmenetelét, később munkaerő-piaci elhelyezkedését segíti, ahogyan azt a kapcsolati tőke elméleteivel foglalkozók korábban leírták (Bourdieu, 1997; Coleman, 1988; Putnam, 2000).

A szakirodalmi elemzés alapján az is hangsúlyozandó, hogy a gyermekek viselkedését mind hazai, mind nemzetközi kutatásokban több aspektusból vizsgálják. Az egyik különösen érdekes a viselkedési problémák és ezek elterjedése. A nevelőszülői gondozásban élő gyermekek sokszor néznek szembe rossz magatartással és nem megfelelő viselkedéssel. A nem kívánt viselkedés megszüntetése vagy mérséklése segíthet megvédeni ezen tanulókat a bűnözéstől és a devianciától (Ryan és mtsai, 2008). Több feldolgozott tanulmányban találunk arra adatokat, hogy a közösség érzésének az erősítése és az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel csökkenti a negatív viselkedési formákat (Fredricks és Eccles, 2006; Linville és Hurbner, 2005; Mahoney és Stattin, 2000). A társadalmi kontroll elméletei azt feltételezik, hogy szignifikáns kapcsolat van a társadalmi tőke és a társadalmi elkötelezettség között. Hirschi (1969) kutatásai alapján minél magasabb az egyén társadalmi tőkéje, annál jobban emelkedik a társadalom irányába való elköteleződése, melynek következtében csökken a nem megfelelő viselkedés (Hirschi, 1969). Kutatásaiban Hirschi továbbá kimondja, hogy a negatív viselkedési minták akkor kerülnek előtérbe, ha az egyén kiszakad megszokott környezetéből, és életében meggyengül a társadalmi kötelék. A nevelésbe vétel és az új családba való bekerülés ezek alapján könnyen eredményezhet egy pillanatnyi viselkedésbeli romlást a nevelt gyermekek esetében (Hirschi, 1969). A szociális kontroll elméletei alapján a nevelőcsaládokban élő gyermekek esetében primer családjukból való kiemelésükkor csökken a társadalmi kontroll érzése, ami szintén problémás viselkedéshez vezethet. A kiemelés eredményeképp azonban idővel a nevelőszülők által biztosított védőfaktor a problémás viselkedés csökkenését hozza magával (Farineau és mtsai, 2011). Farineau (2011) továbbá rámutat arra, hogy ha a gyermekek olyan közegbe kerülnek, amelyben a nevelőszülők vagy az iskola növeli bizalmukat és elkötelezettségüket, akkor ezáltal újjáépíthetik társadalmi tőkéjüket. Mindezek mellett a tanórákon kívüli tevékenységek lehetőséget nyújtanak a nevelt fiatalok számára, hogy társadalmi köteléket alakítsanak ki felnőttekkel és társaikkal egyaránt, ezzel is csökkentve a negatív viselkedési mintákat. A szisztematikusszerű szakirodalom-elemzésben továbbá található adatok arra vonatkozóan, hogy az iskolán kívüli tevékenységek csökkentik az antiszociális viselkedést és az agressziót (Farineau és mtsai, 2011). A nevelőszülőknél élő gyermekek számára kiemelt védőfaktorai lehetnek mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalom alapján az extrakurrikuláris tevékenységek. Tiet (2010) azt találta kutatása alapján, hogy a tevékenységekben való részvétel csökkenti az antiszociális viselkedést, és a rezilienciával is szignifikáns kapcsolatban áll (Tiet és mtsai, 2010).

Az elemzésekből azonban az is kiderül, hogy nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a gyermekek milyen foglalkozásokon vesznek részt. A strukturált és pozitív példákat prezentáló foglalkozások a gyermekek eredményeire pozitív hatással vannak, illetve azokban az esetekben, ahol az extrakurrikuláris foglalkozás rendszeres és ütemezett gyakorlatok köthetők hozzá, rendszert vihetnek a nevelőcsaládokban élő gyermekek életébe. Ami azért kiemelten fontos, mivel ezek a gyermekek gyakran szembesülnek hirtelen és nem várt változásokkal. A strukturált tevékenységekben való részvétel segíthet helyreállítani a stabilitást és annak érzését a gyermekek életében (Farineau és mtsai, 2011).

A szisztematikusszerű szakirodalom-elemzés eredményei alapján azonban kijelenthető, hogy sem a hazai, sem a nemzetközi példákban nem fejtik ki a tevékenységek pozitív hatásait, amennyiben a gyermek kapcsolata rossz vagy megromlott nevelőszüleikkel.

Tanulmányi eredményességre kifejtett hatás

Mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalmi összehasonlítás során találtunk arra vonatkozóan adatokat, hogy a nevelésbe vett gyermekek oktatási aspektus szerint vizsgálva egy veszélyeztetett csoport. Ezek a primer családjukból kiemelt tanulók nagyobb valószínűséggel szembesülnek tanulmányi és viselkedési nehézségekkel az iskolában. Ezeknél a gyermekeknél általában gyakoribb a hiányzás és a fegyelmi problémák, melyek negatív hatással vannak tanulmányi eredményességükre. Parrish és kollegái (2001) azt találták, hogy ezeknek a tanulóknak háromnegyede teljesít az iskolai átlag alatt, és több mint a felük évismétlő lesz legalább egyszer (Parrish és mtsai, 2001). Mindezek mellett nehézséget okozhat számukra, hogy primer családjukban élő társaikhoz képest gyengébbek kognitív képességeik, valamint sok esetben alacsonyabbak az osztálytermi eredményeik (Altshuler és mtsai, 1997). Zetlin és társai (2004) a nehézségeket vizsgálva arra jutottak, hogy a nevelt fiatalok számos oktatási problémával szembesülnek életük során. Ezeket a nehézségeket összefüggésbe hozták a családból való kiemeléssel és a többszörös új családokba áthelyezéssel. A gyakori költözés a beilleszkedés zavarát és az iskolai tanulmányokba való lemaradást hozza magával ezen tanulók számára. Amerikában, eltérve a hazai mintáktól, többszörösen gondot jelent a korábban megszerzett érdemjegyek átvitele és az adminisztráció, mely újabb hátrányokhoz vezet a nevelésbe vett tanulók esetében. Egy szintén felszínre kerülő probléma, hogy ezeknek a tanulóknak sem primer családjuk, sem nevelőszülei sok esetben nem nyújtanak megfelelő mértékű támogatást. Ez azt is jelenti, hogy ezeknek a gyermekeknek senki nem ismeri a tanulmányi erősségeit és gyengeségeit, így a mentorálás mint olyan is nehezen megvalósítható szülői bevonódással a tanulásba (Zetlin és mtsai, 2004; Kátainé, 2015).

Mindezek mellett azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ezeket a fiatalokat megzavarták korábbi életvitelükben, és előfordul, hogy bántalmazás vagy elhanyagolás áldozatai, melyek szintén hátráltató tényezőként jelennek meg oktatásukban (Burrell, 2003). A nemzetközi szakirodalomban találtak alapján a helyzetet tovább rontja, hogy ezen gyermekeknél sok esetben hiányoznak az érzelmi szükségleteik kielégítésére létrejövő szervezetek vagy szolgáltatások. Kelly (2000) kutatásaiban felhívja a figyelmet arra, hogy ezen tanulók beavatkozás nélkül sok esetben nem fejezik be középiskolai tanulmányaikat, illetve magas annak a rizikófaktora, hogy ezek a gyermekek a büntetés-végrehajtás részévé válnak, és javítóintézetekbe kerülve folytatják tovább tanulmányaikat (Kelly, 2000). A szisztematikus elemzés során kiderült, hogy párhuzam vonható a nemzetközi és hazai gyakorlatban tapasztaltak között. Ahogyan azt fentebb említettük, a gyermekvédelmi törvény egyre inkább gyermekközpontúvá válik, de mindezen változás mellett a gyermekjóléti és iskolai rendszerek egyre inkább együttműködve és nem egymástól elszigetelve igyekeznek irányítani a nevelt gyermekek oktatási folyamatait (Zetlin és mtsai, 2004).

Zetlin és társai (2004) megnevezik azon területeket, melyekre kutatásaik alapján leginkább hátrányosan hat a primer családból való kiemelés és a nevelésbe vétel. Eredményeik alapján az olvasási és matematikai teljesítmény számottevően gyengébb ezen gyermekek esetében, mint nem nevelőcsaládban élő társaik teljesítménye ugyanezen tárgyakból (Zetlin és mtsai, 2004). Ez az eredmény kutatásunk szempontjából különösen értékes, hiszen előremutathat egy lehetséges összehasonlítás irányába a magyar kompetenciamérés eredményeit felhasználva.

Mindezek mellett a feldolgozott kutatások azt mutatják, hogy a tanórákon kívül megvalósuló tevékenységek és az ezekben való aktív részvétel szignifikáns kapcsolatban van az oktatási eredményességgel. Kijelentik továbbá, hogy szignifikáns kapcsolat van a magasabb érdemjegyek és az extrakurrikuláris foglalkozásokon való részvétel között,

illetve a lemorzsolódás is kisebb valószínűséggel jelenik meg. Ezen adatok mellett a fel dolgozott tanulmányok azt is kijelentik, hogy egy iskolai kórusba vagy iskola utáni zenés tevékenységbe való bekapcsolódás nagyobb esélyt teremt a tanulóknak a felsőoktatásba való bekapcsolódásra (Fredricks, 2012).

Társadalmi tőkére és iskolai hozzáállásra gyakorolt hatás

A klubok, művészeti, sport- és egyéb foglalkozások lehetőséget biztosítanak a gyermekek számára az előbbieken említett tanulmányi fejlődésre és emellett a társas kapcsolatok kialakítására, ápolására és kompetenciák kiépítésére. Azon nevelésbe vett tanulók, akik részt vesznek egy vagy akár több extrakurrikuláris tevékenységben, erősségeket mutathatnak fel foglalkozásokra nem járó társaikhoz képest (Agans és mtsai, 2014). Ezen módszereknek köszönhetően a nevelőcsaládokban élő gyerekeknek lehetőségük nyílik arra, hogy befolyással legyenek saját fejlődésükre és sikerükre. Mindezekon túlmenően pedig a foglalkozásokon való részvétel javíthatja az iskolai környezethez való hozzáállást és kapcsolatot (Mahoney és mtsai, 2005; Kátainé, 2012).

Már Coleman (1988) is rámutat arra, hogy a társadalmi tőke szoros kapcsolatban áll a családdal, csoportokkal, közösségekkel és szervezetekkel, melyek pozitív hatást gyakorolnak rá, ha előnyös kapcsolatok jönnek létre (Coleman, 1988). Az extrakurrikuláris foglalkozásokon való részvétel nem csak segíti a kapcsolatok kialakulását, de hazai és nemzetközi szakirodalomban is találunk rá utalást, hogy a részvétel és a kialakított kapcsolatok redukálják az iskolából való hiányzást, és támogatást biztosítanak a tanulási nehézségekkel küzdők számára (Marshall és mtsai, 2014). Marshall (2014) eredményei azt mutatják, hogy a gyerekek 60%-a vesz részt tanórán kívüli foglalkozásokon. Marshall (2014) az Egyesült Államokban a népszámlálási adatokat használva kifejti, hogy az adatok alapján a nevelésbe vett gyerekek legalább 57%-a részt vesz legalább egy foglalkozáson (Marshall és mtsai, 2014). A hátrányokkal küzdő tanulók számára az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel lehet az egyik elsődleges motivációul szolgáló tényező az iskolában maradáshoz, ezzel elkerülve a lemorzsolódást és a hiányzásokat (White és mtsai, 2018; Domszky, 1994).

Egy, az előbbiektől eltérő, de kiemelten fontos megállapítás, hogy amennyiben már utógondozott fiatalról van szó, mind a nemzetközi, mind a hazai gyakorlat szerint legnagyobb részben előadó-művészeti foglalkozásokban vesznek részt. Ez azért különösképpen fontos, mert ellentétben nevelőszülőknél élő társaikkal, az utógondozott fiatalok nagyobb önállóságot mutatnak helyzetükből adódóan, melyet jól kamatoztatnak a dráma rögtönzésre hajlamos világában. Ezen foglalkozások továbbá megerősítik a tanulás fontosságának az érzését, és a fiatalok visszacsatolást kaphatnak saját tehetségükről és képességeikről (Barber és mtsai, 2005).

Barber (2005) kutatásaiban azt találta, hogy a tanulmányi eredményesség mértéke nemcsak a tevékenységben való részvétel típusa alapján térhet el, hanem attól is függővé válhat, hogy a gyermekek mennyire hiszik el, hogy az adott tevékenység típus megerősíti társadalmi identitásukat (Barber és mtsai, 2005). Mindezeket figyelembe véve nagyobb hangsúlyt érdemes fektetni az egyéni és a társadalmi kontextuális hatások kapcsolatára. Ezen tényezők a fiatalok tanórán kívüli tevékenységekbe való bekapcsolódását segítik elő, különös tekintettel arra, hogy a nevelőcsaládokban élő gyermekek esetében milyen módon növeli vagy csökkenti az egyéni motivációjukat a tevékenységekben való részvételben. A foglalkozások nem csak a kompetenciafejlesztés, de a társas kapcsolatok szempontjából is kiemelten fontosak. Lehetőséget biztosítanak a gyermekeknek, hogy feladatokat vegyenek részt, és erősítsék készségeiket barátaik és tanáraik támogatásával a háttérben (Feldman és mtsai, 2005). A nevelésbe vett fiatalok esetében a motiváció

a fentiekben említettek alapján is különösen fontos, de az előadó-művészeti vagy sportfoglalkozások lehetnek sok esetben az egyedüli tényezők, melyek fenntarthatják az iskolához és közösségéhez való kötődést (White és mtsai, 2018).

Összegzés

Összegzésképpen tehát kimondhatjuk, hogy elemzéseink alapján nagyfokú egyezést találtunk a hazai és nemzetközi gyermekvédelmi rendszer eljárásai és elvei között. Egyezések jelentkeznek továbbá a törvénykezés területén és a jogi protokollokban is. A gyermekek mindenhol értékként jelennek meg a társadalom, így a gyermekvédelem, mint védeni kívánt központi elemként tekint rájuk.

Az értekezésben az extrakurrikuláris tevékenységek hatásait és ezeknek a nevelőszülőknél élő gyermekek életére gyakorolt hatásait elemeztük. Az elemzés három fő kategóriába sorolja az extrakurrikuláris tevékenységek hatásait. Megfigyeltük hatását a viselkedésre és társas kapcsolatokra, ahol a nevelőszülőknél élő gyermekek különféle kihívásokkal találkozhatnak, és ezek hatással lehetnek az iskolai teljesítményükre és viselkedésükre. Az érzelmi vagy fizikai elhanyagolástól a családon belüli erőszakig számos tényező problémákat okozhat. Az intézményeknek figyelembe kell venniük ezeket a különféle helyzeteket és szükségleteket. Emellett kiemelésre került a tanulmányi eredményességre gyakorolt hatás. A nevelőszülőknél élő gyermekek gyakran találkoznak tanulási és viselkedési nehézségekkel. A hiányzás és a fegyelmi problémák gyakoribbak lehetnek, és sok esetben elmaradhatnak társaiktól az akadémiai teljesítmény és az osztályzatok terén. Az iskolával való kapcsolatok is nagyobb kihívások elé állíthatják ezeket a gyermekeket. Megjelent továbbá a társadalmi tőkére és iskolai hozzáállásra gyakorolt hatás, ahol az extrakurrikuláris tevékenységek lehetőséget biztosítanak a gyermekeknek a társas kapcsolatok kialakítására, erősítésére és kompetenciák fejlesztésére. Az ilyen tevékenységekben való részvétel hozzájárulhat a gyermekek fejlődéséhez és önállóságuk erősítéséhez. Emellett javíthatja az iskolai környezethez való hozzáállást és kapcsolatot, és csökkentheti az iskolai hiányzást.

Ez az elemzésünk összességében azt mutatja, hogy a tanórán kívüli extrakurrikuláris tevékenységek fontos szerepet játszhatnak a nevelőszülőknél élő gyermekek életében. Azoknak a gyermekeknek, akik részt vesznek ezeken a tevékenységeken, lehetőségük van pozitív kapcsolatok kialakítására, kompetenciák fejlesztésére, és motiváltabban kötődhetnek az iskolához és a közösségükhöz. Ugyanakkor fontos figyelembe venni a gyermekek egyedi szükségleteit és körülményeit az extrakurrikuláris tevékenységek tervezése és támogatása során.

Irodalom

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- Agans, J. P., Champine, R. B., DeSouza, L. M., Mueller, M. K., Johnson, S. K. & Lerner, R. M. (2014). Activity involvement as an ecological asset: Profiles of participation and youth outcomes. *Journal of Youth and Adolescence*, 43, 919–932. DOI: 10.1007/s10964-014-0091-1
- Althshuler, B. L., Gefen, Y., Kamenev, A., & Levitov, L. S. (1997). Quasiparticle Lifetime in a Finite System: A Nonperturbative Approach. *Physical Review Letters*, 78(14), 2803–2806. <https://doi.org/10.1103/PhysRevLett.78.2803>
- Barber, B. L., Stone, M. R., Hunt, J. E. & Eccles, J. S. (2005). Benefits of activity participation: The roles of identity affirmation and peer group norm sharing. In Mahoney, J. L., Larson, R. W. & Eccles, J. S. (szerk.), *Organized activities as contexts of development: Extracurricular activities, after-school and community programs*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 185–210.

- Balogh, K., Gregorits, P. & Rácz, A. (2019). A gyermekvédelmi intézményrendszer működési környezetnek vizsgálata a 'gyermekvédelem, mint szolgáltatás' értelmezési keretrendszer tükrében. *Esély*, 3, 26–47.
- Bourdieu, P. (1997). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz, R. (szerk.), *A társadalmi rétegződés komponensei*. Új Mandátum Könyvkiadó. 165–177.
- Czirják, A. (2008). *A gyermekvédelem története. Az 1997. évi gyermekvédelmi törvény megszületéséhez vezető út*. Rubeus Egyesület. 10–15.
- Clemens, E. V., Klopfenstein, K., Lalonde, T. L. & Tis, M. (2018). The effects of placement and school stability on academic growth trajectories of students in foster care. *Children and Youth Services Review*, 87, 86–94. DOI: 10.1016/j.childyouth.2018.02.015
- Connelly, S. E., Maher, E. J. & Pharris, A. B. (2022). Playing to Succeed: The Impact of Extracurricular Activity Participation on Academic Achievement for Youth Involved with the Child Welfare System. *Child and Adolescent Social Work Journal*. DOI: 10.1007/s10560-022-00897-7
- Coleman, S. J. (1988). A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In Perjés, I. & Kovács, Z. (szerk.), *Életvilágok találkozása*. Aula Kiadó. 130–160.
- Domszky, A. (1999). *Gyermek- és ifjúságvédelem*. Jegyzet. Államigazgatási Főiskola.
- Farineau, H. M. & McWey, L. M. (2011). The relationship between extracurricular activities and delinquency of adolescents in foster care. *Children and Youth Services Review*, 33(6), 963–968. DOI: 10.1016/j.childyouth.2011.01.002
- Fein, E. & Maluccio, A. N. (1996). A gyermekek végleges elhelyezésére törekvés elve – egy újabb kudarc? In Szilvási, L. & Hilscher, R. (szerk.), *Gyermekek – család – társadalom. Szociális munka gyermekes családokkal*. Szociálpolitikai Egyesület és ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitika Tanszéke.
- Feldman, A. F. & Matjasko, J. L. (2005). The role of school-based extracurricular activities in adolescent development: A comprehensive review and future directions. *Review of Educational Research*, 75, 159–201. DOI: 10.3102/00346543075002159
- Fredricks, J. A. & Eccles, J. S. (2006). Is extracurricular participation associated with beneficial outcomes? Concurrent and longitudinal relations. *Developmental Psychology*, 42, 698–713. DOI: 10.1037/0012-1649.42.4.698
- Fredricks, J. A. (2012). Extracurricular participation and academic outcomes: Testing the over-scheduling hypothesis. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 295–306. DOI: 10.1007/s10964-011-9704-0
- Forsman, H. & Vinnerljung, B. (2012a). Interventions aiming to improve school achievements of children in out-of-home care: A scoping review. *Children and Youth Services Review*, 34(6), 1084–1091. DOI: 10.1016/j.childyouth.2012.01.037
- Forsman, H. & Vinnerljung, B. (2012b). Interventions aiming to improve school achievements of children in out-of-home care: A scoping review. *Children and Youth Services Review*, 34(6), 1084–1091. DOI: 10.1016/j.childyouth.2012.01.037
- Herczog, M. (2013). *Szakellátásban élő gyerekek és a korai iskolaelhagyás. QALL-Végzettséget mindenkinek! című projekt*. K. n.
- Herczog, M. (2021). Deinstitutionalization Efforts of the Child Care System in Europe - Transition from Institutional to Family- and Community-Based Service. In Kufeldt, K., Fallon, B. & McKenzie, B. (szerk.), *Protecting Children. Theoretical and Practical Aspects*. 370–387.
- Kátainé, L. I. (2012). Nevelőcsaládokban élő gyermekek szabadidő eltöltése. In Varga, L. (szerk.), *6. Képzés és Gyakorlat Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia: Humántudományi kutatások a pedagógusképzés szolgálatában. Generációk találkozása*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó.
- Kátainé, L. I. (2015). Szabadidős tevékenységek tervezésének, szervezésének módszertani kérdései gyermekvédelmi szakellátásban nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek körében. In Kovácsné, N. I. (szerk.), *Szemelvények a gyógypedagógia területéről*. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar. 51–86.
- Kwak, Y., Lu, T. & Christ, S. L. (2017). Organized and Unstructured Activity Participation Among Adolescents Involved with Child Protective Services in the United States. *Child & Youth Care Forum*, 46(4), 495–517. DOI: 10.1007/s10566-017-9392-3
- Lemkin, A., Kistin, C. J., Cabral, H. J., Aschengrau, A. & Bair-Merritt, M. (2018). School connectedness and high school graduation among maltreated youth. *Child Abuse & Neglect*, 75, 130–138. DOI: 10.1016/j.chiabu.2017.04.023
- Linville, D. C., & Hurbner, A. J. (2005). The analysis of extracurricular activities and their relationship to youth violence. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 483–492, DOI: 10.1007/s10964-005-7265-9
- Lighthart, E. E. L. (1986). Az ifjúságvédelem a kultúrafogalom változásainak tükrében. *Gyermek- és ifjúságvédelem*, 3.
- Mahoney, J. L. & Stattin, H. (2000). Leisure activities and adolescent antisocial behavior: The role of structure and social context. *Journal of Adolescence*, 23, 113–127, DOI: 10.1006/jado.2000.0302
- O'Hare, L. (2014). Did Children's Perceptions of an after-school Social Learning Program Predict Change in their Behavior? *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 116, 3786–3792: DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.01.842

- Palmieri, L. E. & La Salle, T. P. (2017). Supporting students in foster care. *Psychology in the Schools*, 54(2), 117–126. DOI: 10.1002/pits.21990
- Putnam, D. R. (2000). *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster. DOI: 10.1145/358916.361990
- Rákó, E. (2010). Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyermekek életkörülményeinek vizsgálata. *PhD disszertáció*. Debreceni Egyetem BTK, Debrecen.
- Ryan, J. P., Marshall, J. M., Herz, D. & Hernandez, P. M. (2008). Juvenile delinquency in child welfare: Investigating group home effects. *Children and Youth Services Review*, 30, 1088–1099. DOI: 10.1016/j.childyouth.2008.02.004
- Scherr, T. (2014). Best practices in working with children living in foster care. In Harrison, P. L. & Thomas, A. (szerk.), *Best practice in school psychology: Foundations*. NASP Publications. 169–179.
- Tóth, J. N. (2004, szerk.). *A gyermekvédelmi szakellátás helyzete a XX. században*. KSH.
- UNICEF Innocenti Research Center (1997). *Children at risk in Central and Eastern Europe: perils and promises*. Regional Monitoring Report No.7. The United Nations Children's Fund, Italy, Florence.
- UNICEF Innocenti Research Center (2007). *Law Reform and implementation of the Convention on the Rights of the Child*. The United Nations Children's Fund, Italy, Florence.
- Vacca, J. S. (2008). Breaking the cycle of academic failure for foster children—What can the schools do to help? *Children and Youth Services Review*, 30(9), 1081–1087. DOI: 10.1016/j.childyouth.2008.02.003
- Van der Kolk, B. A. & Fislér, R. E. (1994). Childhood abuse and neglect and loss of self-regulation. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 58, 145–168.
- Varga, A. (2015, szerk.). *A nevelésszociológia alapjai*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlisslocki Henrik Szakkollégium. DOI: 10.15170/BTK.2015.00004
- Veczkó, J. (2000) *A gyermek- és ifjúságvédelem alapjai*. APC-Stúdió.
- Veczkó, J. (2002) *Gyermek- és ifjúságvédelem – Család- és gyermekérdekek*. APC-Stúdió.
- Volentics, A. (1996) *Gyermekvédelem és reszocializáció*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- White, T., Scott, L. D. & Munson, M. R. (2018). Extracurricular activity participation and educational outcomes among older youth transitioning from foster care. *Children and Youth Services Review*, 85, 1–8. DOI: 10.1016/j.childyouth.2017.11.010
- Vinczéné, M., M. (2009). A 18. századi rekatolizáció „szülőtte”: az első intézményes árvaház Magyarországon. *Esély*, 4
- Zámbó, G. (2004). A gyermekvédelmi gyámság. Történeti gyökerek, jelenkori problémák és lehetséges jövőképek. *PhD disszertáció*. SZTE, Szeged.
- Zetlin, A., Weinberg, L. & Kimm, C. (2004). Improving Education Outcomes for Children in Foster Care: Intervention by an Education Liaison. *Journal of Education for Students Placed at Risk (JESPAR)*, 9(4), 421–429. DOI: 10.1207/s15327671espr0904_5

Absztrakt

Kutatásunkban nevelőcsaládokban élő gyermekek extrakurrikuláris tevékenységeinek szisztematikusan összehasonlítására került sor. Az értekezésben felhívjuk a figyelmet a nevelőcsaládokban élő gyermekek speciális igényeire az iskolai környezetben és az ezekre való megfelelő reakció fontosságára. A kutatási módszertan bemutatásakor ismertetjük a PRISMA irányelvek alkalmazását, valamint a hazai és nemzetközi szakirodalom elemzéséhez alkalmazott kritériumokat és keresési stratégiát. Ezt követően ismertetjük a kiválasztási folyamatot, mely során kizártunk olyan tanulmányokat, amelyek nem feleltek meg a kutatási kritériumoknak. A külföldi nehézségek bemutatásában kitérünk a nevelőcsaládokba kerülő gyermekek speciális helyzetére és a tanulmányi sikerességüket befolyásoló tényezőkre. Végül a tanórán kívüli tevékenységek külföldi példáira koncentráva kiemeljük az extrakurrikuláris tevékenységek pozitív hatásait az érzelmi, szociális és tanulmányi fejlődés szempontjából. Az elemzés összegzi a kulcsfontosságú eredményeket és megállapításokat a nevelőszülőknél élő gyermekekkel kapcsolatos kutatások terén, és különösen hangsúlyozza az oktatás és a társadalmi beilleszkedés terén felmerülő kihívásokat és lehetőségeket.

Kulcsszavak: szabadidő-pedagógia; nevelőcsalád; nevelőszülők; szabadidős tevékenységek; gyermekvédelem